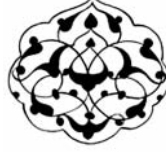

GİRESUN MERKEZDE OSMANLI DEVRİ VAKIF ESER KİTABELERİ

Mehmet FATSA* Halil İbrahim SARITAŞ**

Özet

Bu çalışmada Giresun merkezdeki vakıf eserlerden, cami, çeşme ve bahçe kitabeleri ele alınmıştır. Çoğu hizmet verir durumdaki bu eserlerden 6 Osmanlı camiinde 9 adet kitabe, 4 çeşmede 5 adet kitabe; çeşmesi bulunmayan 2 kitabe ve bir bahçede 2 adet kitabe tespit edilerek okunmuştur. Genellikle 19.yüzyılda ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yazıldığı anlaşılan bu eserlerden, şehrin tarihine ışık tutabilecek önemli ayrıntılar elde etmek mümkün olmuştur.

Anahtar kelimeler:

Vakıf, Cami, Çeşme ve Kitabeler.

OTTOMAN WAQF INSCRIPTIONS IN THE CITY CENTER OF GİRESUN

Abstract

This study analyses mosques, fountain and garden inscriptions of ottoman waqfs in downtown Giresun. In particular nine inscriptions of six ottoman mosques, five inscriptions over four fountains and two more that are not placed on a fountain, as well as two inscriptions in a garden are analysed. These inscriptions madein the 19th century and the early republican years are still part of structures used today. Their important details can shed light on the history of the city.

Keywords:

Foundation, mosques, fountain and inscriptions.

* Araştırmacı-Yazar, mehmet.fatsa@hotmail.com

** Araştırmacı-Yazar

GİRİŞ

Giresun merkezde Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan vakıf eserlerinden bir kısmı yıkılmış, bir kısmı da bilinçsiz onarımlar ve ihmaller yüzünden büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yıkılan eserlerden kuşkusuz en önemlisi, şehir merkezindeki Müslüman yerleşiminin de çekirdeğini oluşturan Sultan Selim Camii ve çevresindeki yapılarıdır. Söz konusu cami, 1480'li yıllarda Şehzade Abdullah'ın Trabzon sancak beyliği sırasında inşa edilmiş; Yavuz Sultan Selim'in şehzadeligi döneminde de çevresine yapılan ilavelerle küçük bir külliyeeye dönüştürülmüştür. Osmanlı idaresinin Giresun'a ilk yadigârı sayılabilecek olan bu eser, maalesef 1932 yılında yıkılarak yerine Küçük Yalı (bugünkü Taşbaşı) Parkı yapılmıştır (Fatsa 2008: 23). Tam olarak şehrin merkezinde bulunmasalar da önemli birer kültür varlığı durumundaki Hasan Dede Camii, Hasan Dede Türbesi ve Şeyh Kılıç Dede Türbesi de şu veya bu biçimde yok edilmiştir (BOA, Ev. d: 1/28461).⁽¹⁾

Şehirdeki tarihi eserlerin bir kısmında ise yenileme ve onarımlar sebebiyle bozulmalar veya kitabe kayıpları olmuştur. Örneğin şehir içinde Şeyh Kera-

meddin Camii, Çınarlar Camii ve Seydi Vakkas Türbesi gibi önemli eserlerin kitabeleri kayıptır. Seyyit Mehmet Paşa (Kapu) Camii'nin eksik kitabesi ise yerinde olmayıp Giresun Müzesi bahçesindedir.⁽²⁾ Bu yüzden söz konusu eserlerin tarihi gelişimini takip etmek de zorlaşmıştır. Aynı şekilde, Hacı Hüseyin Mahallesi'ndeki Hattatzaade Hacı Ömer Ağa Çeşmesi, Kale Mahallesi içindeki Eşref Efendi Çeşmesi, Osmaniye Mahallesi Saytaş Mevkiindeki Hoca Hanım ve Fatma Hanım Çeşmeleri hariç, şehirdeki tüm Osmanlı çeşme kitabeleri ya yok olmuş ya da okunamayacak derecede tahrip edilmiştir. Bazı çeşmeler ise yıkılmış, elde kitabeleri kalabilmiştir.

Şehirdeki kitabelerden maksatlı olarak tahrip edilmiş en ilginç örnek ise Eski Hükümet Binası'nın giriş ve çıkış kapıları üzerinde bulunan kitabelerdir. Söz konusu kitabelerdeki yazıların özel bir yöntemle yok edildiği anlaşılmaktadır.

Buna rağmen mevcudiyetini ve orijinalliğini muhafaza edebilen, bir ölçüde taş vakfiye niteliğine sahip bazı kitabelerden bugün için söz edebilir durumdayız. Burada ele alacak olduğumuz taş kitabeler, genellikle Osmanlı devri Giresun şehrini oluşturan mücavir alandaki camiler ile az sayıdaki başka eser-

1. 19.yüzyılın sonlarında yaşamış olan Osman Fikret Topallı'nın, henüz yayınlanmamış bir elyazmasında Şeyh Kılıç Dede türbesinin Seldeğirmeni Mahallesi'nde, Hasan Dede Türbesi'nin de Teyyaredüzü Mahallesi'nde bulunduğu haber verilir.
2. Bugün şehrin ana arterlerinden biri olarak hizmet veren Gazi Caddesi, 1901 yılında, Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının sene-devriyesi sebebiyle "Hamidiye Caddesi" adıyla açılmış; açılışın anısına da, caddenin uygun bir yerine II. Abdülhamit tuğralı bir kitabe yazılması öngörülmüştür. Yazışmaları elimizde bulunan söz konusu kitabenin akıbeti de belli değildir. (BOA, İ.DH. 1319, Ra/7).

lere ait kitabelerdir. Bunlar tarihi sırasına göre Seyyit Mehmet Paşa (Kapu) Camii, Hacı Hüseyin Camii, Hacı Miktaf Camii, Hortumzade (Gemiler çekeği) Camii, Kale Camii, Soğuksu Camii; Millet Bahçesi, Eşref Efendi Çeşmesi, Hattatzade Ömer Ağa (Hacı Hüseyin Camii) Çeşmesi; ayrıca yeri belli olmayan Müze’de muhafaza edilen iki adet çeşme kitabesidir.

Tabii bu miktar, 600 yıl Osmanlı idaresinde kalmış bir kent için çok mütevazı olduğu gibi, biraz da düşündürücü bir sonuçtur. Bu durum, şehirdeki tarihi eserlerin ve kitabelerin üzerinde yapılan tahribatın boyutları hakkında bir fikir vermektedir. Konumuzun maksadı açısından önemli gördüğümüz bu noktanın altını çizdikten sonra, eldeki vakıf eser kitabelerini sırayla incelemeye geçebiliriz.

A- ŞEHİRDE BULUNAN CAMİ KİTABELERİ

1- Seyyid Mehmet Paşa (Kapu) Camii Kitabesi

Giresun şehrinin en eski eserlerinden biri olan Seyyid Mehmet Paşa Camii, önce ahşap olarak Mutasarrıf Seyyid Mehmet Paşa tarafından 1593 yılında inşa edilmiştir. Doğu cephesine yakın bir yerde bulunan medresenin uygulama camii olarak kullanıldığı da olmuştur. Şehrin çekirdeğini teşkil eden Kale’nin giriş kapısı yakınına inşa edildiği için, halk

arasında daha çok “Kapu Camii” şeklinde anılmıştır. Tarih içinde birçok onarım görmüş olan mabet, bugünkü şeklini Giresun eşrafından Karamustafazâde Mahmut Efendi’nin 1896 yılında yıkıp yeniden inşası ile kazanmıştır. Bu yüzden 19. yüzyılın mimari özelliklerini taşımaktadır. 1986 yılında kültür varlığı olarak tescillenen caminin etrafındaki medrese ve hamam gibi yapılar, zaman içinde buranın Kapu Mahallesi şeklinde gelişmesine neden olmuştur (GVD 2255: 1-2) Cami üzerinde bugün kitabe mevcut değildir. Ancak önceleri cami mahzeninde iken Giresun Müzesi’ne nakledilen eksik kitabenin, orijinal olduğu düşünülmektedir (Emecen 2008: 86-87). Siyah kesme taş üzerine sülüs hattıyla yazılan söz konusu kitabe mevcut haliyle şöyledir:

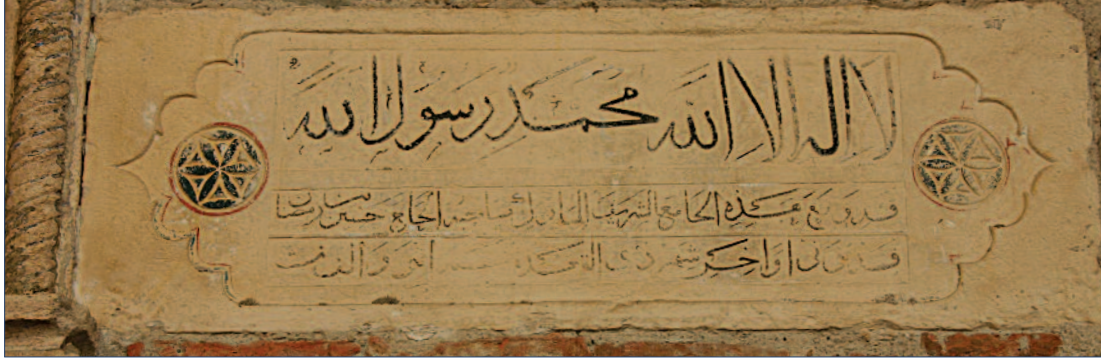
..... محمد میر میران شهنشاه پور بو جامع خیرات عالی
..... بیک اون التی بو تاریخ ایچره اتمام رضا حق ایچون ایدب بو حالی

“...../ Mehmed mîr-i mîrân-ı şehinşâh pûr bu câmi’i hayrât-ı âlî”

“..... / Bin on altı bu tarih içre itmâm rızâyı Hak içün edüp bu hâlî”

Kısaca, Beylerbeyi Mehmet Bey tarafından 1607’de Allah için yaptırıldığı ifade edilen büyük hayrın (caminin) kitabesine ait bu manzumenin eksikliğine rağmen, Seyyid Mehmet Paşa’nın, 17. yüzyıl başlarında önemli bir şahsiyet olarak şehri yönetirken,

قد وقع هذه الجامع الشريف المبارك صاحبه الحاج حسين بن رمضان

قد بنى في اواخر شهر ذى القعدة سنة اثني و الف

Caminin girişinin sağ üst kısmındaki kesme taş kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

Kad vaka'a hazih'i'l-cami' i's-Şerifi'l-Mübarek sahibuhu el-Hac Huseyin bin Ramazan Kad benü fi evâhir-i şehri-i Zilkâde sene isnâ ve elf.

hayırsever kişiliği ile halkın ilgisine mazhariyeti hak ettiği anlaşılmaktadır. ⁽³⁾

2- Hacı Hüseyin Camii Kitabesi

Hacı Hüseyin Mahallesi'nde 189 ada ve 1 nolu parselde bulunan camii, kareye yakın bir alan üzerinde, Osmanlı mimari üslubuna uygun şekilde kesme taştan inşa edilmiştir. İçten tek kubbeli, dıştan semerdam çatlıdır. Camiye kuzeyden iki yanı sütünceli tek kapıdan girilir. Yapının üç cephesinde dikdörtgen formlu pencereler vardır. Dış cephesi sade, iç mekânı ise mimari bakımdan daha zengindir. Ana yapıyla uyumlu tek şerefeli kesme taş minare, caminin kuzeybatı kısmına yerleştirilmiştir. Ahşap sütunların desteklediği son cemaat mahallinin üzeri düz çatı ile kapatılmıştır. İç süslemelerde Barok üslubunun etkisi vardır. 1974 yılında çini süslemeyle kapatılan kesme taştan mamul mihrap, 2008 yılındaki restorasyon sırasında tekrar aslına döndürülmüştür.

İnşa kitabesinden, 1594'te yapılan caminin ilk banisinin Ramazan oğlu Hacı Hüseyin Ağa olduğu anlaşılmaktadır. Cami günümüzdeki görünümüne, 1861 yılında Dizdazâde Ayşe Ematullah Hatun'un yeniden inşası ile kavuşmuştur. (BOA, Ev. d: 16104; GŞS: 1410/ 163). 2008'de Vakıflar Bölge Müdürlüğü idaresi yapıda kapsamlı bir restorasyon gerçekleştirmiştir.

Sülüs hattıyla yazılmış Arapça kitabe metninin anlamı "Ramazan oğlu Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmaya başlanan bu mübarek cami-i şerif, 1002 yılının Zilkade ayının son günlerinde (1594 yılının Ağustos ayı ortalarında) yapılmıştır" şeklinde ifade edilebilir. ⁽⁴⁾

3- Hacı Miktad Camii Kitabeleri

Hacı Miktad Mahallesi'nde 56 ada ve 15 nolu parselde bulunan cami, kareye yakın planlı, kesme taştan merkezi tek kubbeli olarak yapılmıştır. Yapının önünde sekiz payenin desteklediği bir son cemaat mahalli bulunmaktadır. Bu kısım yüksek kemerli dört kesme taş sütun, pencereler ve üçgen alınlıkla süslenmiştir. Yapının kuzeybatı kısmında yer alan kesme taştan tek şerefeli minareye son cemaat mahallinden çıkılmaktadır. Asıl ibadet mekânına basık kemerli cümle kapıdan girilir.

Caminin tarihi hakkında ayrıntı veren birinci kitabe bu kapı üzerindedir. Doğu kısımda yer alan ikinci kapı basık kemerli, taş lentolu olup, üzerinde üç satırlık ikinci kitabe vardır. Kesme taştan yapılmış minare, yapının kuzeybatı köşesindedir. Alçı karnajlı mihrap ve ahşap minber ise sonradan yapılmıştır.

İlk olarak ahşaptan hicri 1072 (1661) tarihinde Hacı Miktad Ağa tarafında inşa edilen cami,1841 yılında

3. Emecen, bu şahsın Giresun'da türbesi bulunan Seyyid Vakkas ile aynı kişi olduğunu ileri sürer. Ancak 1455'te Sonisa Sancak beyi iken (TT, nr. 83, s. 96), bilahare 1461'de Trabzon'un fethi için hareket eden Fatih'in ordusuna katılan, sonra da askerî faaliyeti sırasında Giresun'da şehit düştüğü kuvvetle muhtemel olan Seydi Vakkas'ın farklı tarihi kişiliği üzerinde yeni ve daha detaylı bir araştırma da yapılabilir.

4. Kitabenin tarih kısmının sonundaki yıpranmış harfler "sitte" (altı) olarak da okunabilir. Bu durumda silinmiş gibi duran kelime eklendiğinde, caminin inşa tarihi 1602 yılı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu bilgiyi doğrulayacak başka bilgilerden yoksunuz. Bu yüzden 1594 (H.1002) yılını esas almanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Caminin giriş kapısı üzerindeki mermer kitabede ise Nisa suresinin 103. ayeti vardır.

Hacı Çalık Kaptan tarafından yenilenmiştir. Bugünkü şeklini, 1889 yılında Alemdarzâde Hacı İsmail Efendi'nin yeniden yaptırması ile kazanmıştır. (BOA, C.EV, nr. 299/ 15249; C.MF: 5396; GŞS: 1410/ 62). Şehrin merkez camii olan eser, 2011 yılında Vakıflar idaresince de onarılmıştır.

Kitabelerin transkripsiyonu şöyledir:

1- Kuzey Cephe Kitabesi:

علمدار زاده یعنی حاجی اسماعیل افندیدر / ایدن بو معبد پاکى برای مسلمین احیا
کره سون خاندانندن اولوب بو صاحب الخیرات / مجدّد اوله رق ایتدی بو عالی معبدی انشا
یاپان بر جامعی عالمده مطلق اهل جنتندر / حدیث من بنا ايله مبشر اولدیله زبیرا
اوقوندقجه اذان پاك ادا اولدوقجه پنج اوقات / اوصاحب خیری مأجورایله دارینده مولا
فی ۱۷ م / یازلسه لوحه کوهرده لایق خیری تاریخی / کره سنده شو جامع ظاهر و باطنده پک اعلا / ۱۳۰۷

*Alemdarzâde yani Hacı İsmail Efendi'dir / Eden bu ma'bed-i pâk-i berâ-yı müslimîn ihyâ
Giresun hanedanından olup bu sahibu'l- hayrât / Mücedded olarak etti bu âli ma'bedi inşâ
Yapan bir camii âlemde mutlak ehl-i cennet'tir / Hadis-i "men bene-e" ile mübeşşer oldular zira Okun-
dukça ezân-ı pâk edâ oldukça penc-i evkât / O sahib-i hayrı me'cur eyle dâreynde Mevlâ
Fî 17 Muharrem / Yazılsa levha-i gevherde layık-ı Hayrî tarihi /
Giresun'da şu camii zâhir ve bâtında pek a'lâ / 1307*

Mermer üzerine talik hatıyla işlenmiş olan bu kitabenin anlamı ise kısaca şudur:

Bu ibadethaneyi yeniden yaptırın, Giresun şehrinin ileri gelenlerinden Alemdaroğlu Hacı İsmail Efendi'dir. Burada temiz ezanlar okunup beş vakit namaz kılındıkça, Allah bu işi yaptırın şahsı Cennetiyle ödüllendirecektir. Dünya ve ahrette makbul kabul edilen bu güzel amel, altından levhaya yazılmaya layıktır. 13 Eylül 1889.

2- Doğu Cephe Kitabesi:

صاحب الخيرات والحسنات

حاجي مطاط اغانك وقفه سنه ۱۰۷۲

مرحوم حاجي چالق قبودانك ثلثندن خير اتيدر سنه ۱۲۵۷

*Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât
Hacı Mittad Ağa'nın vakfıdır. Sene 1072
Merhum Hacı Çalık Kapudan'ın sülüsünden
hayratıdır. Sene 1257.*

Öyle anlaşılmaktadır ki, caminin doğu cephesinde kapı üzerinde bulunan sülüs hattıyla yazılı mermer kitabe, Hacı Çalık Kaptan'ın hayatta olmadığı 1889 yılındaki onarım sırasında hazırlanmıştır.

Eserin ilk banisi Hacı Mikdad Ağa'nın ismi de yanlışlıkla (مطاط) şeklinde yazılmıştır. Söz konusu iki kitabeden, caminin 1661 tarihinde Hacı Mikdad Ağa tarafından yaptırıldığı; sonra da 1841 yılında Hacı Çalık Kaptan ve 1889 yılında da Alemdaroğlu Hacı İsmail Efendi tarafından onarıldığını anlıyoruz. Tarihi kayıtlardan caminin kible tarafında bir de medrese bulunduğunu öğreniyoruz (BOA, C.MF, nr. 108/ 5396).

4- Kale Camii Kitabeleri

Eski kayıtlarda "Muhiddin Camii" imlasiyla da anılan cami, Kale Mahallesinde 415 ada ve 290

nolu parselde bulunmaktadır. Caddeden yüksekte bir platform üzerinde yer alan cami, kare planlı, merkezi tek kubbeli kesme taştan inşa edilmiştir. Mihrap ve minberin, aynı dönem özelliği göstermesi nedeniyle orijinal olduğu düşünülmektedir. Mihrabın yüzeyinde kıvrık ve dairesel süslemeler dikkat çekici niteliktedir.

Ahşap malzeme ile imal edilmiş olan minber ise aplika tekniğinde yapılmıştır. Son cemaat yeri bulunmayan caminin, minaresi kuzeydoğudadır. Söz konusu minare ana yapı ile uyumlu, kesme taştan ve tek şerefeli olarak inşa edilmiştir. Vaktiyle Lonca Mahallesi denilen iskân yerinde Muhiddin Ağa tarafından inşa edildiği tahmin edilen (BOA, C.EV, nr. 470/23796) eserin, kuzey duvarındaki kitabeden 1830 yılında Dizdarzâde eşi Ematullah Hatun tarafından yeniden yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bugünkü şeklini ise Hacı Mustafa Efendi'nin 1913 yılında ikinci kez inşası ile kazanmıştır.

Camiye giriş, kuzeyde yer alan iki yanı sütünceli taş lentolu basık kemerli bir kapıyla sağlanmıştır. Asıl ibadet mekânını örten kubbeyi dört yönden küçük kuleler desteklemektedir. Batı etkisinde inşa edilmiş eserin mermer üzerine talik yazı tekniği ile işlenmiş kitabelerinden biri kapının üzerinde, diğeri ise sağında duvara gömülü vaziyettedir.

Söz konusu kitabelerin transkripsiyonu şöyledir:

1- Kapi Üzeri Kitabesi

حق یولنده ایتسه بر اهل غنا مسجد بنا / یاپدیرر جنتده بر بیت الصفا مولا اكا

یوم کشادی / دین پاك مصطفى یه خدمت ایتدی / وار اوله اول صاحب الخیر دیانت انما / ۱۵ رجب سنه ۱۳۳۰

یوم بازار/خامه تاریخ ناجی ایتدی بی پایان سجود/ برکوزل جامع بنا ایتدیردی الحاج مصطفى/۱۷حزیران سنه ۱۳۲۸

۱۳۳۰ / ۱۳۲۹

کره سون متحیزان تجارندان صاری محمود زاده الحاج مصطفى افندیکن اثر خیریدر

*Hak yolunda etse bir ehl-i gina mescid bina / Yaptırır Cennet'te bir beytü's-safa Mevlâ âna
Yevm-i küşadî/ Din-i pâk-ı Mustafa'ya hizmet etti / Var ola ol sahibü'l-hayr diyanet intimâ/
15 Recep, Sene 1330 Yevm-i Pazar / Hâme-i tarih-i nâci etti bi-payân sücûd /
Bir güzel camii' binâ ettirdi el-Hac Mustafa /17 Haziran Sene 1328 1329/1330
Giresun mütehayyizan tüccarından Sarımahmutzâde
el-Hac Mustafa Efendi'nin eser-i hayırdır.*

Mermer üzerine talik hatıyla işlenmiş olan bu kitabenin anlamı kısaca şudur:

Allah için bir zengin, mescit yaptırır Allah da ona Cennet'te bir ev yapar. Bu ibadet haneyi 1913'te Giresun tüccarlarından Sarımahmutzade Hacı Mustafa Efendi yaptırmıştır.

2- Duvar Kitabesi

کوهر عصمت اولان زوجه دزدار زاده / اولدی بو جامعی انشایه موفق جانم
اوله بر جامع روشکه متور قلمش
انی انوار عبادتله اولو سبحانم / سکا بو بیتله مقصودینی ایلر ایما
هله بو جامع پاکیزه یه کل سلطانم
ای جماعت قیلکز بکه تمامیه نظر / جنته بکره مده وارمی بنم نقصانم
حشره دک ایله سون اولادلیله مسرور
ویرسون انلره آلام وکدر یزدانم / کلک جوهرله یازلسون اكا طالب تاریخ
قیلدی بو معبدی بنیاد امة الله خانم
نوری دده ۱۲۴۶

Gevher-i ismet olan zevce-i Dizdarzâde / Oldu bu camii inşaya muvaffak canım

Öyle bir cami-i rûşen ki münevver kılmış

Anı envâr-ı ibâdetle ulu sübhanım / Sana bu beytle maksudunu eyler ima

Hele bu camii-i pakizeye gel sultanım

Ey cemaat! Kiliniz bana tamamıyla nazar / Cennet'e benzemede var mı benim noksanım.

Haşre dek eylesün evladlarıyla mesrûr

Vermesin onlara âlâm ve keder Yezdan'ım / Kilk-i cevherle yazılsın ana talib tarih

Kıldı bu ma'bedi bünyâd Emetullah Hanım.

Nuri Dede-1246

Mermer üzerine talik hattıyla işlenmiş olan bu kitabede, ibadethanenin iffet abidesi Dizdazade eşi Emetullah Hanım tarafından 1830 yılında yaptırıldığı anlatılmaktadır. Aynı tarih bir önceki satırda ebced hesabı ile de düşünülmüştür.

5- Soğuksu Camii Kitabesi

Nizamiye Mahallesi'nde 89 ada ve 1 nolu parselde bulunan Soğuksu Camii, dıştan 142 m² olup, dikdörtgen planlı kesme taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yeri olmayan caminin kuzeyinde, biri sonradan yapılan diğeri tadilat sırasında kapatılan, iki kapısı vardır. Kıрма çatı Marsilya kiremitle kaplıdır. Dış cephesi ve iç mekânı sade bir görünüme sahiptir. Ahşap sütunlar üzerindeki mahfil 1979 yılında yıkılarak, cami içine beton kat ilave edilmiştir. Kesme taştan mamul mihrap orijinaldir.

Ana yapıya sonradan ilave edildiği anlaşılan tek şerefeli beton minare ile yeni yapılan minberin mimarî bir özelliği yoktur.

Caminin ilk inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kitabesinde Müslim Bey adlı bir hayırasever tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı belirtilmiştir. 1896 yılında Giresun kaymakamı Mehmet Rüştü Bey tarafından yeniden yaptırılmıştır (İl Yıllığı 1973: 15). Onarım sırasında beton ile kapatılmış olan ana kapı üzerindeki mermer kitabelerden besmele olanı sülüs, asıl kitabe ise talik hattıyla yazılmıştır.

Önemli bilgileri içeren kitabeler şöyledir:

1- Taç Kitabesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لا اله الا الله محمد رسول الله
هجری سنه ۱۳۱۳

Bismillahirrahmanirrahim
La ilahe illallah Muhammedün rasulullah
Hicri Sene-1313

2- Asıl Kitabesi

جناب حق و فیاض مطلق اشبو جامع شریفک بائی اولان مسلم نام ذالک روحی شاد
اعانتاً و توسیماً تجلید و انشاسه بادنی مستقل اولان کره سون قائممقامی محمد رشیدی بکیده دلشاد
و سکراننی آسان و حسن خاتمه احسان بیورسون آمین و بجاه سید المرسلین مستجاب باد
سنه هجره ۱۳۱۳ شوال ۲۸ / صالح صفوت طرزونی / سنه رومی ۱۳۱۲ عارت ۳۰

Genab-ı Hak ve feyyaz-ı mutlak iş bu cami-i şerifin
bâni-i evveli olan Müslim nâm zâtın ruhunu şad
îâneten ve tevsî'an tecdîd ve inşasına bâdi-i
müstakıl olan Giresun Kaîmmakâmı Mehmet
Rüşdi Beyin de dil şâd /
Ve sekerâtını âsan ve hüs-n-i hâtıme ihsan buyur-
sun, âmin. Ve bi-câhi seyidi'l-mürselîn müstecâb
bâd Sene-i Hicriye 1313 Şevval 28 /
Salih Safvet Trabzonî /
Sene-i Rumî 1312 Mart 30

Hortumzade (Gemilerçekeği) Camii Kitabesi, Caminin giriş kapısı üzerine, taş vakfiye formunda yerleştirilmiş olan mermer talik yazılı kitabe

Mermer üzerine talik hattıyla işlenmiş olan bu kitabenin anlamı kısaca şudur:

Evvela bu camiye yaptıranın Müslim adlı zatın ruhunu Allah şad eylesin. Yeniden yapımına önyak olan Giresun kaymakamı Mehmet Rüşdü Bey'in güzel amelini Allah kabul etsin. Cami 12 Nisan 1896 yılında yenilenmiştir. (Hattat: Trabzonlu Salih Safvet).

Caminin kuzeybatı köşesinde duvar içine yerleştirilmiş olan bir sokak kitabesinde ise "Giresun Mülkiye Kaımmakâmı Rüştü Bey Caddesi sene 1313" ifadesi yer almaktadır.

6- Hortumzade (Gemilerçekeği) Camii Kitabesi

Gemilerçekeği mahallesinde 578 ada ve 1 nolu parselde bulunan cami, dıştan 334 m² olup; dik-dörtgen planlı ve kesme taştan inşa edilmiştir. Son cemaat mahallli bulunmayan camiinin kırma çatısı Marsilya kiremitle kaplıdır. İç mekânında ve dış cephesinde süslemeye pek yer verilmemiş, sadelik tercih edilmiştir. Ana yapıya sonradan ilave edildiği anlaşılan tek şerefeli beton minareye çıkış, cami içinden sağlanmaktadır. Tek giriş kapısı üzerindeki kitabe, yapının tarihi hakkında ayrıntılar sunmaktadır.

Kitabesinde Hortumzade Hacı Hüseyin Ağa tarafından önceleri bir mescit olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Zamanla harap olan bu mescidin yıkılarak, Sarialemdarza Mehmet İzzet Kapitan kızı Hatice Hatun adına 1884'de yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Cami 2011 yılında Vakıflar idaresince restore edilmiştir (İl Yıllığı 1973: 15).

Caminin giriş kapısı üzerine, taş vakfiye formunda yerleştirilmiş olan mermer talik yazılı kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

اثر ابقای نامه هر زمانده باعث اولدقجه
متبرآت ایله عالم نوبنو اولمقده در عالی
بنا ایتمش ایدی بو مسجدی وقت اوائلده
خیر صاحببرندن خورطوم اوغلی صرف ایوب مالی

*Eser ibkâyı nâme her zamanda bâis oldukça
Müteberrât ile âlem nev be-nev olmaktadır âli
Bina etmiş idi bu mescidi vakt-i evailde
Hayır sahiplerinden Hortumoğlu sarf edüp malı*

وقت کچدکجه کیمسه باقما مش کیت کیت خراب اولمش
نیجه بیل بویله قالمشدی صلوآة خمسہ دن خالی
شرفلندکجه سمتی احتیاجه دوشدیلر محضا
یکینمکدی باشن باش اهلینک هپ آمالی

*Vakit geçtikçe kimse bakmamış git gide
harap olmuş
Nice yıl böyle kalmıştı salevât-ı hamseden hâli
Şereflendikçe semti ihtiyaca düştüler mahza
Yenilenmekti baştanbaş ahalinin hep âmâli*

بوکا صاری علمدار ذاده یی قیلدی خدا الیق
صاغ اولدقجه جهانده بویله شیر اولسون اشغالی
یانندن چشمه یی بالایه نقل ایتدی اساسندن
یرین قیلدی علاوه مسجدده اولذاتک اقبالی

*Buna Sarialemdârza'de'yi kıldı Hüdâ elyak
Sağ oldukça Cihanda böyle şeyler olsun eşgâli
Yanından çeşmeyi balâya nakletti esasından
Yerin kıldı ilave mescide ol-zatın ikbâli*

تمل قازدی یکیدن قوردی بر عالی بنا حقا
سیلندی خاطرندن هر کسک اسکی خراب حالی
الندن کلسه هپ وارن بتون خیراته صرف ایلر
حقیقتنده یالان اولماز بولنماز درسم امثالی

*Temel kazdı yeniden kurdu bir âli bina Hakkâ
Silindi hatrından herkesin eski harap hâli
Elinden gelse hep varın bütün hayrâta sarf eyler
Hakikatte yalan olmaz bulunmaz dersem emsali*

امامك اسكى وقفنه علاوده قیلدی بر بیغچه
کورولدکجه صورولسون خدمتنده بر کون اهمالی
مؤذن یوق ایدی احداث ایدوب بر بیغچه وقف ایتمدی
قید دوشدی سجل وقفه شمدی اولدی اکمالی

İmamin eski vakfına ilave de kıldı bir bağçe
Görüldükçe sorulsun hizmetinde bir gün ihmali
Müezzin yok idi ihdas edip bir bağçe vakf itti
Kayd düştü sicilli vakfa şimdi oldu ikmâli

موفق ایلسون مولا نیجه خیر و متبراته
سروریتله کچسون هر کونی دنیاده هر سالی
بیک اوچیوبر جمادی الآخرنده هبة لله
هنوز عزت قیودانه میسر اولدی اکمالی

Muvaffak eylesün Mevlâ nice hayr u müteberrâta
Sururiyetle geçsün her günü dünyada her sâli
Binüçyüzbir Cemaziyelahir'inde hibeten lillah
Henüz İzzet Kapudana müyesser oldu ikmâli

Giresun şehrinde "taş vakfiye" niteliğine sahip tek eser olan bu kitabeden, caminin tarihi gelişimi hakkında önemli ayrıntılar elde ediyoruz. Beyaz mermer üzerine talik hattıyla işlenmiş olan kitabenin anlamı özetle şöyledir:

Hayırsever bir aile olan Hortumoğlu bu ibadethaneyi yaptırmış, zamanla imarı ihmal edilmiş, beş vakit namaz kılınamaz duruma gelmiştir. Sonra da Sarıalemzarzade binayı yenileyerek yanına bir de çeşme yapmış, böylece harap hali unutulmuştur. Müezzin atanması için bahçe vakfedilmiş, son olarak 1301 yılında İzzet Kaptan ibadethaneyi tamamlamıştır.

B- ŞEHİRDE DİĞER VAKIF ESER KİTABELERİ

1- Çeşme Kitabeleri

a) Eşref Efendi (Kale Camii) Çeşmesi

Kale Camii'nin bahçe duvarına gömülü vaziyette bulunan mermer çeşme, şehrin ileri gelen ailelerinden Sarımahmutzade Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu Eşref Efendi tarafından 1926 yılında yaptırılmıştır.

Talik hattıyla yazılan mermer kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

کره سونلی صاری محمود زاده
حاجی مصطفی افندیگ مخدومی
اشرف افندیگ خیراتیدر
سنه ۱۳۴۰ سنه ۱۳۴۳

Giresunlu Sarı Mahmut zade
Hacı Mustafa Efendi'nin mahdumu
Eşref efendinin hayratıdır.
Sene 1340 Sene 1343

b) Hattatzâde (Hacı Hüseyin Camii) Çeşmesi

Hacı Hüseyin Camii'nin doğusunda, bahçe içinde bulunan çeşme, Hattatzade Ömer Ağa tarafından 1902 yılında kesme taştan inşa edilmiştir. Mimari özellik bakımından emsal çeşmeler arasında sanat değeri en fazla olan eserdir. Çeşme sütüncelerle 10 yüze bölünmüş olup, sütünceler arasında yuvarlak kemerli nişler bitki motifleriyle dekore edilmiştir. Mermerden yapılmış olan kitabesi sülüs hattıyla yazılmıştır.

Oldukça kısa durumdaki kitabe şöyledir:

حطاط زاده حاجی عمر آغانک خیراتیدر ۱۳۱۹

Hattatzâde Hacı Ömer Ağa'nın hayrâtıdır. 1319.

c- Hoca Hanım Çeşmesi

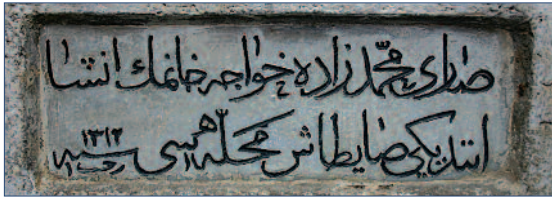
Osmaniye Mahallesi Saytaş Mevkiindeki Hoca Hanım Çeşmesi, bugün için harap bir vaziyettedir. Çeşme üzerinde iki kitabe vardır. Beyaz mermer üzerine sülüs hattıyla yazılmış olan kitabeden, hayır sahibinin Sarımehmetzade Ahmet Ağa kızı Hoca Hatice Hanım olduğu anlaşılmaktadır. 1902 yılında yapıldığı anlaşılan çeşme, kesme taştan çift sivri kemerli olup, sütüncelerle desteklenmiştir.

Kitabelerin transkripsiyonu şöyledir:

صاحب الخيرات والحسنات وراغب الجنة و
الدرجات صارى محمد زاده خواجه خديجه ابن احمد اغا
١٣٢٠

*Sahib'ül-hayrât ve'l-hasenât ve rağib'ül-cennet ve'
d-derecât Sarî Mehmetzâde Hoca Hatice ibni
Ahmed Ağa 1320*

صارى محمد زاده خواجه خانمك انشا
ايتديكى صايطاش محله سى سنه رجب ١٣١٢

*Sarı Mehmetzâde Hoca Hanım'ın inşâ
Ettiği Saytaş Mahallesi Sene Recep 1312*

c- Fatma Hanım Çeşmesi

حمزه باش اوغلى عمر
زوجه سى فاطمه نك خير اتيدر
فى كانون اول ١٣٣٩

*Hamzabaşoğlu Ömer
Zevcesi Fatma'nın hayrâtıdır
Fî Kânunievvel 1339*

Mimari bakımından fazla özelliği bulunmayan çeşmenin kitabesi, üzerine sonradan yapıldığı anlaşılan briket bir duvara yapışık vaziyettedir. Kitabe beyaz mermer üzerine talik hattıyla yazılmıştır. Kitabeden, çeşmeyi yaptıran hayırsever kişinin Hamzabaşoğlu Ömer'in eşi Fatma Hanım olduğu ve eserin Aralık 1923 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bugün için çeşme kullanılmaz vaziyettedir.

d- Müze'deki Çeşme Kitabeleri

Giresun Müzesi'nde (biri mahzende, diğeri bahçede) bulunan iki adet çeşme kitabesini de burada zikretmek gerekir. Mahzendeki mermer kitabedeki ifadelerden, çeşmenin Hacı Hüseyin Mahallesi'nde oturan Himmetzâde Hacı Muhammed Ağa'nın mahdumu Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu kitabe şöyledir:

صاحب الخيرات

و الحسنات حاجى حسين محله سنده

همة زاده حاجى محمد اغانك

مخدومى مصطفى اغانك خير اتيدر

فى رمضان سنه ١٣٣٠

*Sâhib'ül-hayrât
ve'l-hasenât Hacı Hüseyin Mahallesinde
Himmetzâde Hacı Muhammed Ağa'nın
mahdumu Mustafa Ağa'nın hayrâtıdır.
Fî Ramazan sene 1330.*

Müze bahçesinde bulunan diğer kitabe ise bir çeşmenin ön yüzü olarak yontulmuş yekpare mermerin orta yerinde bulunmaktadır. Madalyon şeklindeki kitabenin isim kısmında harfler eksik olduğu için eserin banisi tam olarak tespit edilememiştir. Okunabilen kısmıyla kitabe şöyledir:

صاحب

الخيرات و الحسنات

طوبال زاده عثمان آغا

سنه ... ۱۳

Sâhibü

'l-hayrât ve'l-hasenât
Topal zade Osman Ağa
Sene 13 ...

2- Memleket (Millet) Bahçesi Kitabesi

Eski Hükümet Konağı önünde 97 ada ve 12 nolu parselde bulunan Memleket Bahçesi, 1902 yılında Giresun Kaymakamı Ziya Bey ve Belediye Başkanı Kaptan Yorgi Paşa'nın ortak çabaları ile yaptırılmıştır. Bugün halk arasında daha çok "Millet Bahçesi" diye anılan bu yer, şehrin tarihinde ikinci mesire/park yeridir.

Bahçeye kesme taştan yapılmış bir taç kapıdan girilir. Taç kapı üzerinde üç adet kitabe bulunmaktadır. Girişin sağına ve soluna yapılan çeşmelere ve kapı

üzerine rik'a hattıyla yazılmış olan kitabelerin transkripsiyonu şöyledir:

1- Tepe Yazısı

اشبو مملکت پغچه سی قائممقام میر ضیا و بلدی رئسی قبودان

یورکی پاشا و اهالی بلده نک اثر غیرت همتیله

یاپلمشدر

İş bu Memleket Bağçesi Kâimmakâm
mir Ziya ve Belediye reisi Kapudân
Yorgi Paşa ve ahali-i beldenin eser-i
gayret ü himmetiyle yapılmıştır.

2- Sağ Çeşme Yazısı

مملکتک اکتساب عمراننه مساعی مخصوصلری مصروف

اولان والی سابق قدری بک مرحومک روحنی

احیا ایچون یایلمشدنر سنه ۱۳۱۸

Memleketin iktisâb-ı umrânına mesâ'î-i mahsusaları masrûf olan Vâli-i sâbık Kadri Bey merhumun ruhunu ihya için yapılmıştır. Sene 1318

3- Sol Çeşme Yazısı

مملکتک اکتساب عمراننه مساعی مخصوصلری مصروف

اولان والی سبق سری پاشا مرحومک روحنی

احیا ایچون یایلمشدنر سنه ۱۳۱۸

Memleketin iktisab-ı umranına mesa'î-i mahsusaları masrûf olan Vâli-i sâbık Sırrı Paşa merhumun ruhunu ihya için yapılmıştır. Sene 1318

C- SONUÇ

Bazıları “taş vakfiye” niteliği taşıyan bu eserlere bakarak, söz konusu eserlerin yapım tarihlerini, yaptırın kişileri, yapan ustaları ve yapılaş amaçlarını öğrenmiş olduk. Hatta sadece eserler hakkında bilgi edinmedik; eski yazı, kabartma ve süsleme sanatımızın örneklerini de tanımış olduk.

Görüldüğü gibi, bugüne ulaşabilen az sayıdaki kitabelerde bile Giresun şehrinin kültürüne, tarihine ışık tutma konusunda önemli ayrıntılar yer almaktadır. Nitekim Müze bahçesinde muhafaza edilen iki satırlık yarım kitabelen, önemli bir vakıf eser durumundaki Kapu Camii'nin hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığını öğrenebiliyoruz. Bu kısa bilgi bile şehrin tarihinde çok önemli, kilit niteliğinde bir ayrıntıya ulaşmamıza imkân sunmuştur. Bu nedenle kitabeler, üzerindeki buldukları yapıların kimliklerini, dolayısıyla da şehirlere dair hikâye özetlerini gelecek kuşaklara taşımak gibi önemli bir misyona sahiptirler.

Kısacası kitabeler, şehirlerin hafıza kodları, gizemli şifreleridirler. Kitabeler muhafaza edilebilirse, şehrin yaşanmış hatıraları da korunmuş olur. Giresun şehri bu konuda önemli bir talihsizliğe sahne olmuş, maalesef kayda değer miktarda hafıza kaybı yaşanmıştır. Şayet şehirdeki kitabelerin tamamı tahrip olmadan, eksilmeden günümüze ulaşabilseydi, geçmişe daha özgüvenle bakma imkânımız olacak, kimlik bilincinin gelişmesine olumlu katkı sağlamış olacaktık. Şimdi bize düşen mevcut eserleri muhafaza etmek, aslına uygun olarak bakım ve onarımını sağlamaktır. Bu mütevazı çalışma ile bir adım atılmasına, hareket oluşmasına vesile olabilirsek kendimizi bahtiyar addederiz.

KAYNAKLAR

1- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşiv (=BOA)

- Evkaf Defteri (=Ev. D), nr. 1/28461; nr. 16104.
- Cevdet Evkaf (=C.EV), nr. 299/ 15249; nr. 470/23796.
- Cevdet Maarif (=C.MF), nr. 5396; nr. 108/ 5396.
- İrade-i Dâhiliye (İ.DH), 1319, Ra/7.
- Giresun Şer'iyeye Sicili (=GŞS), nr. 1410, s. 62, 163.

Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü

- Giresun Vakıf Defteri (=GVD), nr. 2255, s. 1-2.

2- Kitaplar ve Makaleler

- Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun*, (1973). Giresun Valiliği, Ankara.
- EMECEN, F. (2008). "Mitler ve Gerçekler Arasında: Giresun'da Seyyid Vakkas Efsanesi ve Giresunlu Seyyid Mehmed Paşa", *Uluslar arası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, V, (Güz), 87.
- FATSA, M. (2008). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Ankara.

